

УДК 93 (930.2+930.85:008+130.2)

О. Ю. Павлова, д-р філос. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
invinover19@gmail.com

КУЛЬТУРНА ІСТОРІЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ

Присвячено визначенню базових концептів та методологічних принципів організації гуманітарної науки, зокрема культурології, у діахронічній перспективі. Вивчається зрушення самого поля культурних досліджень у процесі осмислення своїх історичних принципів. Зокрема, відзначається закономірність зрушення гуманітарного знання від безпосереднього отождолення зі сферою "наук про дух" ("Geisteswissenschaften") до сфери дослідження принципової множинності людського способу буття, а відповідно, викриття трансцендентального статусу культури та необхідності розуміння базових принципів взаємодії різноманітних культур в діахронічному вимірі. Визнання вихідної настанови культурного різноманіття передбачає переосмислення історичної послідовності як оціночної настанови, але, з іншого боку, уникнення марного заперечення принципу історизму взагалі. Отже, розуміння історії культури потребує вивчення культурної історії як основи історичного осмислення самого знання про культуру.

Ключові слова: історія культури, культурна історія, контекст, культура, взаємодія культур, діахронія.

Постановка проблеми. Концепція історії культури базується на тезі про множинність культур, оскільки можливість різноманіття перспектив розвитку є підставою історичної динаміки взагалі. Тому вперше така теза "стала можливою в культурних дослідженнях після робіт німецького просвітника Йоганна Гердера" [13, с. 50]. Зокрема, він один з перших сформулював у праці "Ідеї до філософії історії людства", що хоча історія культури людства і має певні ступені, але в той же час кожен народ має свою культуру, що пов'язана з образом його життя.

Полісемантичність терміна "культура" впливає на похідний від нього концепт "історії культури" [5]. Останню слід відрізнити від "культурної історії" – іншої субдисципліни поля культурних досліджень. Якщо "історія культури" являє собою дескрипцію порядку співвідношення культурних практик певного етапу історичного розвитку, де дисциплінарна рефлексія над принципами періодизації культурної динаміки виступає передумовою зазначеного опису, то "культурна історія" – це субдисципліна культурних досліджень, яка зорієнтована на вивчення методологічних підходів до класифікації історії культурних процесів. А тому культурну історію можна розглядати як теоретико-методологічний вступ до історії культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Парадигмальний зсув в логіці культурного повороту, що принципово вплинув на розуміння сфери культурних досліджень, привів до реорганізації полів історіографії культури. У цьому контексті існує перелік праць класиків культурної історії, таких як М. Арнольд, Я. Буркгардт, Й. Гейзінга, а також їх критики Ф. Антал, Ф. Клінгендер, А. Хаузер, а також А. Варбург та Е. Гомбріх, Е. Гобсбаум. Нові парадигми розуміння культурної історії представлені іменами П. Берка, М. де Серто, Р. Шартъє.

Метою статті є визначити співвідношення між такими субдисциплінами поля культурних досліджень, як культурна історія та історія культури, а також сформулювати базові поняття та парадигми розуміння зазначених сфер.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цьому сенсі культурна історія має своїм джерелом не лише історію як науку про минулі події, але й філософсько-наукові, а також теоретико-культурологічні засади розуміння єдності та різноманітності історичних процесів, поза якими множинність фактів не може бути схоплена як ціле. Тому певну роль у формуванні культурної історії відіграла і "філософія історії" (принцип історизму йенських романтиків і Г. Гегеля) як тип дискурсу, фокусом уваги якого є епістемологічні та методологічні настанови, що організують предметне поле історії (зокрема культури) як гуманітарної науки.

У такому типі дискурсу напрацьовано розуміння того, що історія самих дискурсивних практик є не просто відображенням чи рефлексіями над певним обсягом матеріалу, але й включає певні принципи організації і для емпіричного матеріалу, й для самого знання. Причому напрацьована філософією та іншими гуманітарними науками методологія дозволяє виявляти такі принципи більш ефективно, ніж як вони працюють в структурах впорядкування самого емпіричного матеріалу. Зокрема, через порівняння як з іншими типами дискурсивних практик, так і з самим структуруванням емпіричного матеріалу (який з необхідністю працює на гіперболізацію значення того феномену, що потрапляє у фокус дослідження).

Принципи класифікації культурно-історичного процесу та понятійного апарату історії культури самі мають трансформаційний потенціал, що сегментується в "різноманіття культурної історії" [5, с. 5]. Цей термін був запропонований британським дослідником, професором Кембриджського університету Пітером Берком (Peter Burke) – визнаним авторитетом в царині культурної історії, роботи якого перекладені й українською мовою [1]. На відміну від більш універсалістських принципів, напрацьованих в межах дискурсу філософії свідомості, зокрема класичної парадигми філософії історії, вихідним принципом сучасного етапу розвитку історії культури є визнання принципової множинності культур. Тому британський дослідник пропонує розрізнити два етапи або три парадигми в логіці трансформації поля культурної історії: класичну культурну історію та історичну антропологію та нову культурну історію [6, с. 49].

Класична культурна історія сформувалася в XIX ст. та представлена іменами англійського теоретика Метью Арнольда ("Культура й анархія") та Якоба Буркгардта ("Культура Італії в епоху Відродження"). Предметне поле такого типу досліджень було спрямоване на "солідність та світло" (М. Арнольд), що є принципово відмінними від "посередності" філістерів. Ця метафора служила легітимації європейської спадщини в перспективі "універсальної історії" [11, с. 4]. Надання статусу "досконалість", що має атрибути завершеності та самодостатності на противагу "неосвіченим масам", було покликане визначити коло високої культури, зокрема історію мистецтв. Сенс такого розуміння культури містив імпліцитну легітимацію певної ієрархії цінностей. Адже редукація культури до моделі високої культури приховує те, що є дещо статусне, чого немає в інших.

Нашадок цієї лінії розуміння історії культури у XX столітті Йоган Гейзінга визначає зміст того, що має вивчати історія культури, в роботі "Завдання історії культури" (1926) більш формально: "фігури, мотиви,

теми, символи, концепції, ідеали, стилі" [12, с. 18]. На відміну від мистецтвознавства такі дослідження фокусували увагу не на розумінні окремого виду мистецтва, а на співвідношенні видів мистецтва в певну епоху, а також їх відповідності "духу часу" (*Geistesgeschichte*). Останній термін розглядався в гегелівському контексті і був покликаний виявити підстави єдності художньої культури в історії мистецтв (Я. Буркгардт).

П. Берк виявляє такі стратегії критики обмеженості такого розуміння культурної історії як "парадокси традиції" [7, с. 23]:

1. Відсутність зв'язку з соціальним, а також з економічним і політичним контекстами. На цих засадах представники британської школи Фредерик Антал, Френсіс Клінгендер та Арнольд Хаузер запропонували альтернативний проект "соціальної історії" літератури та мистецтв. У результаті "соціальний поворот" в культурних дослідженнях став похідною від "культурного повороту" [11, с. 2] в історичних науках, вважає представник Каліфорнійського університету Джон Холл. Після кожного зсуву у логіці розуміння культури та, відповідно, культурної історії формувалися програми критики з метою прояснити новий контекст зв'язку культурного та соціального. Тому у своїй поступовості культурні та соціальні "повороти" віддзеркалювали один одного.

2. Абсолютизація певного типу культурної єдності. Й. Гейзінга радив знаходити "якість, що об'єднувала всі культурні цінності" [12, с. 21]. Фундатори класичної культурної історії абсолютизували дух часу як підставу єдності художньої культури. Але можливі й інші варіації. Наприклад – локальні концепції цивілізації. Вони виходили з критики еволюціоністської підстави єдності лінійної схеми культурно-історичного процесу в цілому, але самі в той же час були іншою формою розуміння єдності духу культури. Лише просторова єдність "профеномену" (О. Шпеглер) певним чином заміщала єдність "духу часу". Тому локальні класифікації світових цивілізацій є насправді різновидом абсолютизації культурного консенсусу.

Критика такого підходу виявляла необхідність обґрунтування не лише культурної єдності, але й культурних протиріч. Така критична настанова була сформульована Ернстом Гомбріхом у його полеміці з марксистом Арнольдом Хаузером. Надалі зазначена лінія аргументації була спрямована також проти істориків мистецтва Я. Буркгардта та Ервіна Панофські ("Готична архітектура та схоластика").

Е. Гомбріх підкреслював, що дуже важко обґрунтувати культурну єдність або гомогенність. Зокрема, він вважав, що культура Ренесансу була передусім орієнтація дуже вузького, елітарного прошарку, про які загальні маси населення навіть не чули [10, с. 26]. Тим більш не можна було проводити редукціоністські паралелі між культурою та її соціальними репрезентантами. Наприклад, казати, що реалізм Мазаччо виражає інтереси флорентійської буржуазії, як стверджував Фредерик Антал. Крім класових відмінностей можна знайти регіональні варіації, відмінності між містом та селом, навіть між чоловічою та жіночою культурами.

3. Абсолютизація концепту "традиції", який був запозичений в християнстві, як способу передачі предметів, практик та цінностей від покоління до покоління. Основним критиком такої настанови виступив теоретик Абі Варбург, який є класиком німецької версії наук про культуру (*Kulturwissenschaft*) двадцятих років ХХ ст. Центральний постулат критики: те, що передається, не може бути одним і тим самим. Тому до концепції традиції він додає тезу про "рецепцію". Варбург підкреслював, що культурна спадщина, з одного боку, обов'язково трансформується при передачі та відтворенні. Але, з

іншого боку, навіть її радикальна інтерпретація ніколи не може загубити повністю попередній культурний досвід. У своїх роботах він блискуче показав, як деякі язичницькі боги "збереглися" в середньовічному культі зображень святих. Наприклад, католицькі образи ангелів ґрунтувалися на традиції зображення римського Меркурія. А. Варбург висуває тезу про наявність вербальних та візуальних "схем" або "формул", які зберігаються в різноманітних варіаціях. Але, з іншого боку, "відхилення від традиції" є необхідним елементом її збереження. Ця ідея пошуку спільних тем стала дуже продуктивною настановою культурної історії.

Ще більш вибухової критики концепт "традиція" зазнав з боку німецького дослідника Еріка Гобсбаума. Він на засадах аналізу європейської культури доводив, що традиції, які європейське людство вважає дуже давніми, виникли між 1870-ми та 1914 роками як результат реорганізації національних держав. Він релятивізував межу між "вигаданими" та "справжніми" традиціями ("invented" and "genuine" traditions) [3, с. 14], оскільки адаптація також розглядалася ним як елемент збереження самої культурної спадщини.

4. Ототожнення історії культури з високою культурою. Підвищена увага дослідників до різновидів культури з часів німецького романтизму по-новому актуалізується в середині ХХ ст. Ця стратегія критики пов'язана з розрізненням варіацій "народної", "масової" та "популярної" культури. Якщо концепти "масової культури" та "культурної індустрії" були епіцентром критики Франкфуртської школи (Т. Адорно, М. Горкгаймер), на тлі яких навіть елітарна культура були взірцем свободи, то зсув інтересу культурних досліджень бірмінгемської школи *Cultural studies*, зокрема в позиціях Едварда Томпсона (Edward Palmer Thompson), Раймонда Вільямса і Річарда Хоггарта, формується через концепт "популярної культури". Останні власне сформували нову проблематику поля дослідження від літературних текстів до текстів популярної культури та "аудиторії" як одиниці її аналізу, а потім і образу життя окремих маргінальних субкультур (молоді, робітників, дітей робітників). Саме в цьому контексті здійснюється перехід в логіці культурних досліджень від "колективних уявлень" певного класу до "практик".

5. Історія культури має бути написана не лише для європейських еліт, але й про них. "Деканонізація" європейської культури, зокрема літератури, була розпочата в США. Стівен Грінблатт (Stephen Greenblatt) в збірці "Форми влади та влада форм" (*The Forms of Power and the Power of Forms*) висуває тезу нового історизму. Він звертається до розробок Кліффорда Гірца, зокрема до його настанови "товстого опису" ("thick description" from Gilbert Ryle), який на засадах "нової етнографії" використовує інструментарій семіотичного підходу при описі дрібних деталей повсякдення. Також додатковою підпорою конструкції нового історизму [4, с. 6] С. Грінблатта є теза М. Фуко про "знання, що вписано в структуру інститутів", що особливо яскраво проявляється, коли "стала ідеологія стикається з незвичними обставинами". Викриття інститутів та дискурсивних практик Модерну як способу здійснення влади стає актуальним завданням культурних досліджень. У подальшому північноамериканська критика європейського канону виросла в більш широкий контекст мультикультуралізму.

Незважаючи на довгий перелік обмежень підходу класичної культурної історії, слід зазначити, що сама вона стала альтернативним науковим проектом щодо доміант історичного письма, що панувало до ХІХ ст. Її предметом стала варіація "іншої історії" [13, с. 53], тобто те, що не стосувалося історичних тем – війни, політики та діячів, що їх втілювали.

Водночас в середині ХХ століття виникає не лише критика, але й декілька альтернативних методологічних підходів до культурної історії, які отримали назву "нової культурної історії", серед яких особливе місце зайняв антропологічний підхід.

"Історична антропологія" та "нова культурна історія". Предметна обмеженість класичної культурної історії та заангажованість її марксистської критики привели до пошуку нових підходів у розумінні методологічних засад цієї дисципліни. Однією з настанов, що отримала широке визнання в культурних дослідженнях, стала орієнтація на "антропологічну різноманітність" історії. Розуміння культури поза її редукацією до "високої культури", що здійснили культурна та соціальна антропологія, стало вихідною точкою цієї дослідницької стратегії. Відповідно, не лише тексти і твори мистецтва, але й інші культурні продукти стають предметом дослідження.

Зокрема, настанова "уважного читання" "нелітературних текстів" була відпрацьована в межах антропологічного підходу. Під "текстами" тут розумілись власне не текстові форми від артефактів до ритуалів, увагу на які вперше були звернуто науковцями в дисциплінарному полі антропології. Семіотичний інструментарій було застосовано до їх дослідження такими вченими, як Ролан Барт, Кліффорд Гірц, Клод Леві-Стросс, Роман Якобсон. В поле їхньої уваги потрапляють спортивні змагання, видовища, їжа, одяг. Пошук глибинних "смислових структур" даних практик став внеском семіотики в поле історії культури.

Наступна настанова, яка була привнесена антропологами, – це ставлення до власного минулого як до чужої культури. Ця настанова "о-сторонення" була запозичена французькими структуралістами у школи російського формалізму, зокрема у В. Шкловського. Вона передбачала виведення досліджуваного феномену за рамки звичного контексту та сприйняття. Така настанова наукового абстрагування була природною для вивчення екзотичних для Європи архаїчних культур, але застосування цієї стратегії для дослідження власної культури потребувало додаткового рефлексивного зусилля.

У цілому настанова формалізації (технічних прийомів вивчення, а не лише морального змісту) у вивченні культурних продуктів (і в першу чергу літературних текстів) стала можливою завдяки індустріалізації культури, зокрема масовому випуску такої продукції. Надалі такі техніки вивчення змістилися з минулого на сучасність та особливо на її повсякденний вимір. "Поетика повсякденної поведінки" (Ю. Лотман) стала необхідною складовою культурних досліджень в цілому та культурної історії зокрема.

Британська школа соціальної антропології зафіксувала актуальність такого підходу в опозиції "емічного" та "етичного" (терміни Кеннетта Пайка), що відрізняла мову аборигенів від "етосу" дослідника. Переведення в освітню площу антропологічних завдань дослідження здійснив Едвард Еванс-Пritchард, який вважав, що вивчення концепцій культури слід доводити до концепції культури студента. Отже, історія культури постає як фаховий переклад з мови минулого на мову сьогодення, з мови сучасників на мову читачів та реципієнтів. Сенс пояснюється не через "наближення", а через методичне виявлення "інакшості", не через відношення "Я–Ти", а через встановлення дистанції, але в той же час розуміння вихідної "людськості" будь-якого культурного феномену.

Зсув у антропологічній історії щодо класичної культурної історії і навіть певних елементів її марксистської критики полягав у наступному:

1. Заперечення різниці між "культурними народами" та народами без культури.

2. Поняття "культура" значно розширилося. Відтепер у його зміст включалися не лише ідеї, цінності та ментальні звички, але й "артефакти, технічні процеси, товари" (Б. Маліновський), не лише дискурс, але й практика, не лише письмо, але й усна мова, не лише висока культура, але й повсякденна.

3. Додаток до "традиції" концепту "відтворення" (Луї Альтюссер і П'єр Бурдьє). Замість автоматизму традиції, яка не потребує додаткових зусиль для відтворення, прийшло розуміння, що ніщо не може бути здійснено лише за інерцією, але для збереження потребує витрати енергії та навіть іноді нових прийомів, але ніколи не може бути просто скопійовано, механічно відтворено. Французький дослідник Мішель де Серто, продовжуючи цю стратегію, висуває тезу про "творчу адаптацію традиції", стверджуючи, що "основною характеристикою культурної передачі є те, що все, що передається, змінюється" [8, с. 77]. Він посилається на авторитет отців церкви, які говорили, що до язичництва слід ставитися як ізраїльтяни до скарбів єгиптян – вони грабували, тобто "привласнювали" їх.

Певним чином така позиція є критикою семіотики, оскільки виходить з відсутності фіксованих сенсів, а також зміщення дослідницької уваги від того, хто надає, до того, хто сприймає.

Останній пункт виходить з критики абсолютизації марксистського та взагалі соціологічного протиставлення культури та суспільства, з домінанти соціального над культурним. Антропологічно орієнтовані дослідження вивчали шляхи цілісного впливу культури (матеріальної та духовної) на рух історії. Після обґрунтування французьким дослідником Ф. Броделем "матеріальної цивілізації" як "фундаменту реальності" [2, с. 41] в історію культури входить розрізнення довгострокових та короткострокових процесів. Саме фундамент історії становлять довгострокові процеси, що розгортаються не в площині високої культури, а у мікропроцесах повсякденності, так само як у взаємодії зі світом природи (наприклад у впливах морських течій), в яких антропологічні процеси важко відокремити від екологічних та технологічних.

Дослідницький інтерес до того, що раніше вважалося "соціальними фактами" (клас, нація, стать), в зазначеному методологічному зсуві став означати вивчення процесу їх "конструювання", "вигадування". До критики сталої реальності долучився також французький постструктураліст М. Фуко. Саме завдяки феноменологічній та герменевтичній критиці структуралізму Луї Альтюссером буде поставлена під сумнів не лише ідея "всесвітньої історії у загальногромадянському плані" (І. Кант), а взагалі ідея послідовної тривалості. Цей методологічний зсув дослідник Р. Голл називає "повним культурним поворотом" [11, с. 2] (на відміну від інтересу до проблематики, який зростав власне в історичних науках), оскільки він взагалі підривав паритет між "культурною" та "соціальною" історією, що існував в дискусіях британської традиції культурно-історичних досліджень.

Під тиском ідеї історії уяви виникають роботи представників школи "Анналів" – "Народження чистилища" Жака Ле Гоффа та "Три ордени" Жоржа Дюбі. Завдяки горнилу антропологічних підходів ці концепти вийшли на проблематику тілесності та простору на засадах мікроісторії. Особливого статусу тут набули візуальні джерела, а з іншого боку, візуальні практики отримали історичний вимір.

Проте будь-який підхід потребує розуміння власних меж, тому гіперболізація значення уявного для історії культури так само небезпечна, як і його недооцінювання. Пошуком балансу у процесі взаємодії, зустрічі та взаємовпливу культур стала методологічна настанова, яку Роже Шартьє назвав "новим історіографічним пово-

ротом" [9, с. 14], а П. Берк – "новою культурною парадигмою". Останні концепції продовжують зсув історичної антропології у логіці критики виключно трансцендентального статусу культури, але виходять не з оптики тексту, а з логіки культурної практики як одиниці аналізу. Дану настанову П. Берк пов'язує з такими іменами, як М. Бахтін, Н. Еліас, М. Фуко, П. Бурдьє. Проте спростування неоднозначності розуміння ієрархії культурних практик, що ґрунтується на проблемі "зустрічей культур", пропонує цілий перелік їх модальностей [6, с. 208]:

- асиміляція (Маршалл Салінс) – розчинення однієї культури в порядку іншої;
- акультурація (Мелвілл Херсковіц) – культура-реципієнт перебирає та наслідує культурним елементам культури-донора, запозичуючи переважно елементи, які були відсутні в культурі реципієнта;
- транскультурація (Фернандо Ортіс) – обидві культури у процесі зіткнення запозичують одна в одній елементи, яких не вистачає в кожній;
- дифузія (Франц Боас) – запозичення та змішання елементів різних культур лише певною мірою, з можливістю прослідити, звідки походить кожен елемент;
- гібридизація (Фрейре Пауло) – нові елементи культури, що є результатом виникнення вихідних культур, але з можливістю появи неправильних ("ублюдкових") форм. Біологічна за походженням метафора;
- креолізація (шведський лінгвіст Ульф Ганнерс (Ulf Hannerz)) – змішання мов пропонує більш складну модель "зустрічі культур", де взаємодія "кухонної латини" та "ламанної англійської" поступово ускладнюється та породжує власні правила, граматику та синтаксис.

• гетероглосія (Михайло Бахтін) – зберігається можливість переключатися з однієї культури на іншу.

Висновки. В цілому дисципліна "історія культури" або навіть "історії культур" є похідною від концепту культури в цілому у двох вимірах:

- Визначення обсягу та змісту терміна "культура". А також визнання її вихідної неомогенності, а отже, необхідність рефлексії над базовими принципами її класифікації;
- Вихідна настанова множинності культур (cultural diversity) передбачає можливість визначення не лише синхронічної, але й діахронічної перспективи.

Таким чином, культурна історія – це теоретичне поле культурних досліджень, яке фіксує, осмислює та формулює предметне поле та методологічні настанови розуміння історичної динаміки культури у її кореляції зі змістом базових концептів. А отже, предметне поле культурної історії імпліцитно передбачає контекст історії культури, а історія культури – необхідність рефлексії над порядком організації своїх теоретичних та емпіричних настанов. Три етапи розвитку культурної історії, запропоновані П. Берком, визначають зсуви у

методології та пропонують принципи переосмислення історичного розмаїття культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берк П. Нові підходи до історіописання; Пер. з англ. Т. Цимбал / П. Берк. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 368 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII вв. Том 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе; Пер. с фр. Л. Кубеля. – М.: Прогресс, 1986. – 622 с.
3. Гобсбаум Е. Вступ: винайдення традиції / Е. Гобсбаум // Е. Гобсбаум. Винайдення традиції; Пер. з англ. М. Климчук. – К.: Ніка-Центр, 2005. – С. 12–29.
4. American New Historicism and Ethnography: Stephen Greenblatt and Clifford Geertz // A dictionary of cultural and critical theory. – John Wiley & Sons Ltd, 2010. – P. 5–7.
5. Burke, P. From cultural history to histories of cultures [Electronic resource] / P. Burke. Retrieved from: http://www.culturahistorica.es/peter_burke/from_cultural_history_to_histories_of_cultures.pdf
6. Burke, P. Varieties of Cultural History / P. Burke. – Ithaca: Cornell University Press, 1997. – 247 p.
7. Burke, P. What is Cultural History? / P. Burke. – Cambridge: Polity, 2008. – 152 p.
8. Certeau de, M. The Practice of Everyday Life / M. Certeau de. – Berkeley: University of California Press, 1984. – 229 p.
9. Chartier, R. Cultural History. Between Practices and Representations / R. Chartier // Penn History Review. – 2009. – Volume 16. Issue 2. – P. 9–16.
10. Gombrich, E. In Search of Cultural History / E. Gombrich // Ideals and Idols. – Oxford: Phaidon, 1974. – P. 24–59.
11. Hall, J. Cultural History is Dead (Long Live the Hydra) / J. Hall // Handbook of Historical Sociology. – Berkeley: University of California Press, 2003. – P. 1–34.
12. Huizinga, J. The Task of Cultural History / J. Huizinga // Huizinga, J. Men and Ideas New York: Meridian Books, 1959. – P. 17–76.
13. Morton, M. Cultural history / M. Morton // The Routledge Companion to Music and Visual Culture; ed. Tim Shephard and Anne Leonard. – New York, London: Routledge, 2013. – P. 50–58.

REFERENCES

1. Burke, P. (2010). *New perspectives on Historical Writing*. Kyiv, Nika-Centr (In Ukrainian).
2. Braudel, F. (1986). *Civilization and Capitalism, 15th–18th Century*. Vol. I. The Structure of Everyday Life. Moscow, Progress (In Russian).
3. Hobsbawm, E. (2005). Introduction: The Invitation of Tradition. In *The Invitation of Tradition*. Kyiv, Nika-Centr, 12–29. (In Ukrainian).
4. American New Historicism and Ethnography: Stephen Greenblatt and Clifford Geertz (2010). In *A dictionary of cultural and critical theory*. John Wiley & Sons Ltd.
5. Burke, P. (2020). From cultural history to histories of cultures. Retrieved from <http://culturahistorica.org/wp-content/uploads/2020/02/burke-cultural-history.pdf>
6. Burke, P. (1997). *Varieties of Cultural History*. Ithaca, Cornell University Press.
7. Burke, P. (2008). *What is Cultural History?* Cambridge, Polity.
8. Certeau de, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, University of California Press.
9. Chartier, R. (1988). Cultural History. Between Practices and Representations. *Penn History Review*. 16, 2, 9–16.
10. Gombrich, E. (1974). In Search of Cultural History. In *Gombrich, E. Ideals and Idols*. Oxford, Phaidon, 24–59.
11. Hall, J. (2003). Cultural History is Dead (Long Live the Hydra). In *Handbook of Historical Sociology*. Berkeley, University of California Press, 1–34.
12. Huizinga, J. (1959). The Task of Cultural History. In *Huizinga J. Men and Ideas*. New York, Meridian Books, 17–76.
13. Morton, M. (2013). Cultural history // *The Routledge Companion to Music and Visual Culture*. New York, London, Routledge, 50–58.

Надійшла до редколегії 18.09.21

O. Y. Pavlova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

CULTURAL HISTORY IN THE CONTEXT OF HISTORY OF CULTURE

The article is devoted to the definition of basic concepts and methodological principles of the organization of the humanities, in particular culture studies in a diachronic perspective. The shift of the field of cultural research in the process of understanding its historical principles is studied. In particular, there is a pattern of shifting humanities knowledge from direct identification with the field of "human sciences" ("Geisteswissenschaften") to the study of the fundamental multiplicity of human way of life, and, accordingly, exposing the transcendental status of culture and the need to understand the basic principles of interaction of different cultures in the diachronic dimension. Recognition of the original guideline of cultural diversity presupposes a rethinking of the historical sequence as an evaluative guideline, but, on the other hand, the avoidance of a futile denial of the principle of historicism in general. Thus, understanding the history of culture requires the study of cultural history as the basis of historical understanding of the very knowledge of culture.

In general, the discipline – the history of culture or even "history of cultures" is derived from the concept of culture as a whole in two dimensions: defining the scope and content of the term "culture". As well as the recognition of its original non-homogeneity, and hence the need for reflection on the basic principles of its classification; the initial guideline for cultural diversity provides for the possibility of defining not only a synchronous but also a diachronic perspective;

Thus, cultural history is a theoretical field of cultural research, which captures, comprehends and formulates the subject field and methodological guidelines for understanding the historical dynamics of culture in its correlation with the content of basic concepts. Thus, the subject field of cultural history implicitly provides the context of the history of culture, and the history of culture – the need to reflect on the order of organization of their theoretical and empirical guidelines.

Key words: history of culture, cultural history, context, culture, interaction of cultures, diachrony.

Е. Ю. Павлова, д-р филос. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ул. Владимирська, 60, г. Київ, 01033, Україна

КУЛЬТУРНАЯ ИСТОРИЯ В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИИ КУЛЬТУРЫ

Посвящено определению базовых концептов и методологических принципов организации гуманитарной науки, в частности, культурологии, в диахронической перспективе. Изучаются сдвиги самого поля культурных исследований в процессе осмысления своих исторических принципов. В частности, отмечается закономерность сдвига гуманитарного знания от непосредственного отождествления со сферой "наук о духе" ("Geisteswissenschaften") в область исследования принципиальной множественности человеческого способа бытия, а соответственно, разоблачения трансцендентального статуса культуры и необходимости понимания базовых принципов взаимодействия различных культур в диахроническом измерении. Признание исходной установки культурного многообразия предполагает переосмысление исторической последовательности как оценочной установки, но, с другой стороны, следует избегать необоснованного отрицания принципа историзма вообще. Итак, понимание истории культуры требует изучения культурной истории как основы исторического осмысления самого знания о культуре.

Ключевые слова: история культуры, культурная история, контекст, культура, взаимодействие культур, диахрония.

УДК 316.7:304.2

Г. П. Подолян, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
G.Podolyan473@gmail.com

О. Д. Рихліцька, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
O.rykhytska@ukr.net

"ПРАВО НА МІСТО" (А. ЛЕФЕВР, Д. ГАРВІ): ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Присвячено аналізу одного з важливих, але занедбаних зараз прав сучасних містян по всьому світу – права на місто. Розглядаються сучасні авторам характерні економічні, соціальні, географічні, моральні й ін. проблеми міського буття на основі критики складних процесів наростання капіталістичного господарювання із паралельними урбанізацією й глобалізацією. Обстоюється ідея пошуку балансу між суперечливими за своєю природою соціотворчими й приватновласницькими інтересами міської діяльності. Вказується значущість активної розбудови міського простору, що пов'язаний із матеріальними, історичними, культурними особливостями соціального життя. Визначаються можливі засоби виборювання й повернення права на місто через активну громадську діяльність, формування системних координованих протестних рухів у світі, створення науки про місто із застосуванням можливостей наукового аналізу міських проблем, підходів щодо міського планування, використання сучасних досягнень техніки, знань і мистецтва.

Ключові слова: "право на місто", урбанізація, індустріалізація, капіталістичний розвиток, сегрегація, соціальні відносини, соціотворча природа міста, культура міст.

Постановка проблеми. Важливим аспектом сучасних урбаністичних проблем є розвиток протестних міських рухів, що особливо активізувалися після економічної кризи 2008 р. Девід Гарві – один із відомих урбаністів, що нині досліджує цю тематику. Нещодавно в українському перекладі побачила світ його робота "Бунтівні міста. Від права на місто до міської революції". Необхідність його відстоювання пов'язана із потребою формування певної цілеспрямованої системи дій з боку самих містян, що намагаються протистояти тиску процесів урбанізації, що все більш змінюють і трансформують міста по всьому світу у відповідності із логікою капіталістичного розвитку.

Сучасний розвиток діяльності громадських рухів, які різним чином намагаються впливати на діяльність державних органів (як загальнонаціональних, так і локальних масштабів), зростає і в Україні. Серед цих процесів особливо помітні місцеві об'єднання, що зорієнтовані на вирішення сучасних міських проблем. Тому це актуальна тематика як на глобальному, так і на різних локальних рівнях, яка важлива як з точки зору розробки її теоретичних аспектів, так і практичного застосування.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед великого масиву літератури з урбаністики увага зосереджується на критиці К. Марксом, Ф. Енгельсом капіталізму, що побіжно торкається й міських проблем. Вираз "право на місто" вперше з'являється в однойменній роботі

А. Лефевра. Прагнучи підкреслити наступність ідей, Д. Мітчелл називає своє дослідження 2003 р. "Право на місто: соціальна справедливість і боротьба за суспільний простір"¹. Переклад же лефєврового твору англійською в 2006 році спричинив поновлення зацікавленості тематикою й високу оцінку творчості французького соціолога. У 2012 р. Д. Гарві публікує вже згадану роботу, так само зазначаючи важливість заявленої Лефєвровою теми. Тому дане дослідження зосереджується на аналізі праць А. Лефєвра і Д. Гарві.

Мета статті. Ця публікація має на меті проаналізувати основні чинники, що стимулювали накопичення й загострення міських проблем як основи зростання невдоволення значної частини незахищених та незаможних містян, занедбання прав і, відповідно, виникнення протестних виступів і вимог, що сягають у своєму розвитку появи сучасних системних і організованих рухів по всьому світу щодо відстоювання та намагання повернути "право на місто" у відповідних історичних умовах, представлених у працях А. Лефєвра і Д. Гарві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, зауважує Гарві, "ідеали прав людини посіли головне місце і в політичному, і в етичному сенсах" [1, с. 34]. Право на місто є одним із найцінніших, оскільки

¹Mitchell, D. The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space. – New York: Guilford Press, 2003.